

РЕЦЕНЗИЯ

От: проф- д-р Евгений Александров Дайнов, Нов български университет, за придобиване на научната степен „доктор“ (доктор на науките) по професионално направление 3.3. – „Политически науки (Съвременна българска политика)“ с кандидат Светлин Винченцо Тачев

Рецензията на дисертационен труд **Ефекти от протестите върху представителната демокрация: България (2011-2014 г.)** е амбициозен и мащабен, но в крайна сметка успешен опит за осмисляне както на същината на протестите от 2011-2014г., така и на техните ефекти върху реструктурирането на представителната демокрация у нас. Подобно осмисляне е остро необходимо, както у нас, така и по света; постигнатите изводи и очертаните тенденции имат и несъмнено приложно значение.

Текстът съответства на заглавието. В случая е плюс представянето, от страна на автора, на максимално широк научен, исторически и политически контекст, в който, първо, да бъдат ситуирани разглежданите протести и, второ, да бъдат осмислени по-релефно ефектите върху представителната демокрация.

Целите, задачите и хипотезите са прецизно формулирани и точно изпълнени. Избраните методи дават очакваните резултати. Виждаме известна неяснота в Съдържанието, която, в съчетание с известна немарливост в номерацията и отчленяването на различните глави, затруднява четенето.

Основната приложима литература се познава. Добро впечатление прави убедителното боравене както със съвременни автори, адресиращи разглежданите проблеми, така и с автори, които можем да наречем класически, и които задават големия политико-философски контекст на разглежданите явления. Уверено се борави както с количествени, така и с качествени показатели.

Прави впечатление липсата на Стиглиц при разглеждането (в първата глава) на деградацията на представителната демокрация в олигархия под влиянието на дерегулацията на световното стопанство; самият процес на деградацията обаче е добре разбран и описан.

Избраните теоретични модели са прецизни, добре обосновани и успешно защитени. Че изборът е добър личи дори само от това, че е дал възможност на автора да прецизира известни от литературата понятия и концепции до степен, да надгражда с нови свои предложения, също убедително защитени. Пример е работещата концепция за „полупряка демокрация“, както и убедителното отчленяване на ‘зелените’ като „социално движение“, а не – мобилизация..

Както винаги в такива случаи, радва положеното от автора усилие за събиране на собствен емпиричен материал, под формата на дълбочини интервюта с участници в разглежданите процеси. Изводите и обобщенията от този материал са внимателни и прецизни.

Текстът се състои от пет глави, въведение и заключение.

В първата глава, следвайки добрите образци в това отношение, авторът уточнява концептуалния и понятиен материал, с който смята да борави, за да стигне до отговори на поставяните в текста въпроси. Работи уверено, като успява да възстанови значението на „пряка демокрация“ от наносите, които времето е натрупало върху нея; както и не се скрива от това, да обяви като „грешка“ (което е така) объркването на формите на пряко гражданско участие в представителната демокрация с пряката демокрация.

Прецизното боравене с теоретични конструкти позволява на автора още в началото да посочи основни рискове, заложен в представителната демокрация, както и да изведе и обоснове понятието „полупряка демокрация“, с което основно ще работи оттук насетне.

По-нататък се разглежда кризата в представителните демокрации, също стъпва върху сериозна литература, добре осмислена. Това позволява на автора да стигне до убедителна класификация на различните граждански, социални и протестни движения от края на 60-те години до днес. Виждаме, как постигнатото и непостигнатото от едната вълна, води до определени идейни и политически последствия в следващия исторически период. Пример е убедителното обобщение, че неспособността на радикалната левица да интегрира новите искания от 60-те години води директно до установяването на идеите на либералния (либертариански) консерватизъм през 80-те години. Усеща се, обаче, липсата на подобна концептуална яснота при опита на автора да обобщи процесите, протичащи по повод представителната демокрация в Европа, след падането на Берлинската стена и до кризата от 2008 г. Концептуализирането на нещата след кризата е, отново, ясно и убедително; но 90-те години остават, на този фон, като някаква дупка в концептуалната върволица.

Има и елемент на изсипване върху миналото на концептуални обобщения от днешния ден. Така например, според автора борбите от 60-те години са били за „идентичност“. Но всеки участник в тези борби би му припомнил, че според тогавашните разбирания те бяха за индивидуална еманципация и за онова, което Маслоу описва като „себеактуализация“. Този процес започва да бъде описван като „идентичност“ две десетилетия по-късно и, в крайна сметка, отнема от, а не добавя към разбирането и осмислянето на онези движения. За сметка на това, ефектът на кризата от 2008 година върху легитимността на неолибералния идеен пакет е много точно описан.

Следвайки теоретичния модел, че несвършената идейна работа в един период произвежда неочаквани резултати в следващия, авторът ни представя убедително (и впоследствие изобилно защитено) обяснение за корените на днешния популизъм: „Антисистемността на движенията от 2011 г. срещу финансовата криза не успява да стигне до победа, но популистки и националистически политически партии и движения умело използват тяхната реторика и придобиват бързи успехи. Т.е. отново светът е на прага на крачка от победата на нов тип консерватизъм, който настъпва в Европа и САЩ.“

Следва аргументиран авторски избор между три основни теории по повод кризата на представителната демокрация, ясно представени и добре подредени. Измежду теориите за демократични дефицити и за демократични излишъци, авторът категорично избира вторите. Впоследствие този избор му помага в анализа; но известното подценяване на теориите на дефицитите (особено – концепциите на Хабермас) в крайна сметка води до известно недооценяване на изворите на онази обществена „ярос“ , която характеризира днешната политика.

Доста смел е изводът, че въпреки кризата, в която се намира, представителната демокрация: „не върви към упадък, а към трансформация към нова форма с разширяващи се модели на включване на все повече хора в политическия процес. Протестните мобилизации са само част от тях, но действието им е временно често пъти,

използвано за възпиране на дадени правителствени политики”. Този извод е в пълно съответствие с избраните теоретични и методологически подходи, но съдържа в себе си онова недооценяване на рисковете пред демокрацията, което е закодирано в отхвърлянето на теориите на демократическите дефицити. Затова пък това съждение осветлява една реална възможност, която в последните години не всички виждат: а именно, че в крайна сметка е по-вероятно демократическият ред да надделее над, а не да отстъпи пред алтернативите, предлагащи феодална структура на обществото.

Втора глава прави преглед на социалните движения и протестните мобилизации от края на 18-ти век. Периодизацията и типологизацията са убедителни и ясни (и също така са много близо до реалното положение на нещата). Прави впечатление смелото (но адекватно) твърдение, че същината на 60-те години е преминаването от класови конфликти, въртящи се покрай материални искания, към социални движения, поставящи пост-материални въпроси. Следва теоретизиране и избор на дефиниция на социални движения, която е адекватна с оглед на поставените задачи. Прокарана е ясна разделителна линия между социалните движения и мобилизациите. Впоследствие тя ще бъде прецизно приложена при отчленяването, в българския случай, на ‘зелените’, в качеството им на социално движение, от протестните мобилизации – тип „ДАНСwithMe”.

В третата глава теоретичните конструкции и историческият наратив са приложени конкретно към мобилизациите в България. Здравата теоретична основа позволява на автора да постигне ясна и убедителна категоризация на мобилизациите и движенията в България след 1989-та година. В плана на историческия наратив, авторът допуска неточности.

Вплитането на исторически наратив в политологически анализ е, по принцип, добра практика. Без подобен наратив, анализът лесно затъва в тресавището на „структурно-функционалния анализ”, с риск да се превърне в примитивен механистичен конструкт, напомнящ моделите на Птолемеевата вселена. Историческият разказ обаче е по-трудно нещо, отколкото изглежда; и носи риска от недооценяване на събитийни брънки, от които следва неточност на представената картина.

Например, от наратива за „неформалните” движения в края на 80те години в България необяснимо е изпаднала организацията Екогласност – единствената, успяла да изведе хиляди на площада и така да даде непосредствения тласък за свалянето на Тодор Живков. Тук се изпуска възможността за теоретизиране по въпроси, като: Защо българското общество не се мобилизира покрай каузи, отстояващи човешки права, а – покрай екологически такива? Оттук би могло да се хвърли мост към днешната склонност на българското общество да обръща гръб на човешките права, поради слабата си първоначална връзка с тях. С negliжирането на Екогласност се губи и връзката с генезиса – протестите в Русе.

А в периодизацията на протестите виждаме дупка между „втори период”, с край 2007 година, и начало на „трети период”, с начало 2011 година. Изпуснатите четири години обаче са, в исторически план, ключови в развитието на българските протести. В периода 2007-2008 година върви мобилизацията „Странджа не е манджа!”, при която едно ново поколение извежда зелените каузи на улицата (а част от участниците създават ПП Зелените през август 2008 г.). А на 14 януари 2009 година се провежда първата мобилизация против корупционно-олигархичния модел на управление – репетиция за протеста от 2013-2014 г.

Четвърта глава, която се фокусира върху основната зададена тема – ефектите от протестите върху представителната демокрация у нас – е класическа, здрава политология. Виждаме, как теоретизациите и представянето на големите контексти,

случили се до този момент в текста, дават своите плодове при намирането на точни и убедителни отговори на поставените въпроси.

Убедително – да не говорим за необходимо – е и поставянето на процесите в България в контекста на процесите в света на развитите демокрации.

В тази глава виждаме и умело съчетаване на количествени данни, почерпени от литературата, с качествените данни, изведени от дълбочинните интервюта, проведени от самия автор. Изводът е закономерен: при намаляващо доверие в партиите, българските граждани се включват в политическия процес с различни форми на пряко участие, мобилизации и референдуми. Това подкрепя основната теза на автора, че демокрацията е в криза на промяна към ноов състояние, а не – в режим на отмиране. Ясно е очертан и изборът днес, както пред България, така и в Европа (и Америка): ръст на национал-популистки сили; или разширяване на демократичното участие на гражданите във властта.

Авторът проследява и процес, който, макар по своята същност политически, по принцип остава встрани от вниманието на повечето изследователи: ефектът на мобилизацията и на прякото действие върху самите участници. Обобщавайки данните от качествените си изследвания, авторът стига до извода, че повечето хора се променят като пряко следствие от своето участие. В по-голямата си част се чувстват по-мотивирани да разсъждават по – и да участват в работата за – общото благо.

Тук е пропуснат удачен момент за разсъждение, как това се вписва в темата „свобода на древните-свобода днес” / „негативна-позитивна свобода”, върху която иначе авторът няколко пъти се спира в текста си. Съвсем легитимно ми се струва разсъждение в посоката – в момента виждаме компенсиране на дефицитите на либералната (представителна) демокрация, оставяща индивида свободен от външна намеса, чрез възстановяването на „републиканския” идеал от древността, а именно: че свободата означава участие в общите дела. Крачка в тази посока е направена с обобщението, че участието в мобилизации формира, за участниците, социален капитал.

Налице е обаче видим пропуск в прегледа на проблематиката на местните референдуми, които в последните години се превърнаха във важна част от гражданското участие в България. Макар споменати, местните референдуми в Трън, Стара Загора и Генерал Тошево (Ъглен е пропуснат) не са поставени в концептуализирана връзка с по-големия процес на мобилизации / социални движения. А такава връзка е добре да бъде изследвана. Дали местните просто гледат новините и решават и те да се включат в прякото решаване на проблемите си? Или има и преливане на хора от национални мобилизации към местни референдуми и обратно? Защо в Трън и Ъглен има над 50 на сто участие, а в Стара Загора – 15? И: какъв е трайният резултат от успешен местен референдум? Появява ли се някаква по-трайна форма на участие, или референдумът остава еднократен акт?

Петата глава се занимава с предизвикателствата пред мобилизацията и социалните движения. Предлага се анализ на идейния пакет, предлаган от популистите от една страна, и гражданските мобилизации от друга. Виждаме известно повторение с първите две глави по отношение класифициране на историята на социалните движения и мобилизацията от края на 60-те години до днес.

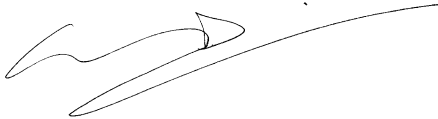
В заключението правилно се акцентира върху това, че за разлика от предишни периоди, днешните български мобилизации са част от световни процеси, а не – опит за решаване на местни въпроси. Липсва обаче убедително концептуално-политологическо обобщение на казаното в целия текст.

Предлаганият текст стъпва на здрава теоретична основа, задълбочено познаване на изследваните процеси, уверено боравене с различните концептуални подходи и школи. Емпиричната работа е отлично проведена, обобщена и концептуализирана.

Текстът е здраво „вързан“ – както концептуално, така и стилово – така щото да издържа на всякакви възможни критики. Сериозни критики аз нямам; отделните пропуски съм изброил по-горе в изложението.

Препоръчвам текста като отличен и очаквам интересна защита. На основата на предлагания текст стигам до заключението, че кандидатът Тачев демонстрира по-висок от обичайния потенциал за академична работа и заслужава да му бъде присъдена искуемата степен.

С уважение,

A handwritten signature in black ink, consisting of several fluid, connected strokes that form a stylized name.

Евгений Дайнов
15 май 2009 година